STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA, vol. VIII/2: 2020, pp. 33–44.
ISSN 2300-4754.
DOI: 10.14746/sup.2020.8.2.02

УКРАЇНСЬКІ ПАРЕМІЇ ЯК МОВЛЕННЄВІ АКТИ

ВАЛЕНТИНА КАЛЬКО

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Черкаси — Україна
mkalko @ukr.net; ORCID: 0000-0002-9394-1664

UKRAIŃSKIE PAREMIE JAKO AKTY MOWY

WALENTYNA KALKO

Czerkaski Uniwersytet Narodowy imienia Bohdana Chmielnickiego, Czerkasy — Ukraina

STRESZCZENIE. Paremie to stałe jednostki językowe, odtwarzane przez mówcę w utartej formie. Ich funkcja zależy od celu komunikacji zapewnianego przez nadawcę zbiorowego, czyli naród. Paremie należą do docelowych aktów mówienia, co przekłada się na potrzebę zbadania ich pod kątem specyficznej pragmatyki. Obecność mocy illokucyjnej w paremiach powoduje ich przekształcenie w akty mówienia, co świadczy o dyskursywnej istocie semiozy paremicznej. W zależności od illokucji ukraińskie przysłowia mogą przybierać charakter stwierdzenia, konstatacji, zastrzeżenia, obietnicy, groźby, rozkazu, porady, oceny itp. Dla ukraińskich paremii charakterystyczna jest illokucja aktów mówienia: reprezentatyw, dyrektyw oraz ekspresyw. Konstatuje się obecność w paremicznym korpusie języka ukraińskiego złożonych aktów mówienia, które wyrażają różnice pomiędzy illokucją a mocą illokucyjną.

Słowa kluczowe: paremia, pragmatyka, akt mówienia, illokucja, reprezentatywa, dyrektywa, ekspresywa

UKRAINIAN PROVERBS AS SPEECH ACTS

VALENTYNA KALKO

Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University, Cherkasy — Ukraine

ABSTRACT. Proverbs are fixed linguistic symbols reproduced by the speaker, which are characterized by a communicative purpose, given by the collective addressee – by a folk. They are purpose-

ful speech actions, speech acts of which prompt to study the peculiarities of their pragmatics. The presence of independent illocutionary forces in proverbs transforms them into speech acts, which is also evidence of the discursive nature of proverbial semiosis. Depending on the intention, proverb statements can take on the semantic status of affirmation, ascertaining, promise, warning, threat, order, requirement, advice, evaluation etc. It also singles out pragmatically shaped features of the Ukrainian paremia possessing genuine illocution for such speech acts as representatives, directives, or expressives. The thesis reveals the indirect speech acts in the Ukrainian paremia stock that are characterized by imbalance between illocution and illocutionary force.

Keywords: proverb, pragmatics, speech act, illocution, representative, directive, expressive.

У 60–70-х роках XX ст. мову почали досліджувати не „саму в собі й для себе", а як засіб досягнення людиною успіху, використовуваний у її суспільній діяльності, а отже, одним із основних об'єктів мовознавства стало функціювання мови в людському суспільстві, з огляду на що виникла лінгвістична прагматика, яка вивчає „використання й функціонування мовних знаків у процесі комунікації у взаємозв'язку з інтерактивністю його суб'єктів (мовця й адресата), їхніми особливостями й самою ситуацією спілкування" [Селіванова 2017: 739]. У центрі уваги сучасної лінгвопрагматики перебуває організація мовних засобів для передавання змісту з метою досягнення поставленої мети в конкретній комунікативній ситуації, що, як зауважує М. М. Полюжин, уможливлює „виводити на перший план будь-яке з трьох базових понять прагматики: значення, контекст, комунікацію" [Полюжин 2003: 9]. Ця царина сучасного мовознавства вивчає психологічні й соціальні аспекти вживання мовних знаків, основним призначенням яких є вплив на свідомість людини, її психіку, мислення, думки, почуття, емоції, волю тощо, а результатом — зміна моделі поведінки індивіда.

Семіотична спрямованість прагматики в другій половині XX ст. була доповнена комунікативно орієнтованою теорією мовленнєвих актів, яка, на думку А. П. Загнітка, звертаючись до цілісного мовленнєвого акту в мовленнєвій ситуації, іде значно вперед порівняно з традиційною лінгвістикою з її спрямованістю лише на мовну систему [Загнітко 2007: 32]. Донині в лінгвістиці немає єдино визнаного тлумачення терміна *мовленнєвий акт*. Дж. Сьорль визначає його як створення відповідного речення в певних умовах із конкретною метою [Серль 1999: 219]. Сучасні дефініції мовленнєвого акту різняться здебільшого ключовим словом. Так, М. М. Кожина вважає, що мовленнєвий акт — це окрема репліка в діалозі або навіть діалогічна єдність двох реплік [Кожина 1998: 27]; Н. І. Формановська наголошує, що мовленнєвий акт є висловленням, створеним, вимовленим із певною метою і спричиненим відповідним мотивом для здійснення практичної чи ментальної (зазвичай, адресованої) дії за допомогою такого інструмента як мова/мовлення [Формановская 1998: 148]; Ф. С. Бацевич кваліфікує мовленнєвий акт як цілеспрямовану

мовленнєву дію, одиницю нормативної соціомовленнєвої поведінки [Бацевич 2003: 129]. Як наголошують лінгвісти, мовленнєвий акт є насамперед елементарною одиницею повідомлення [Сусов 1984: 5], актом мовця [Стросон 1986: 11], що, реалізуючись у формі речення/висловлення [Арутюнова 1972: 372], слугує засобом досягнення адресантом певної мети.

Ми, слідом за О. О. Селівановою, вважаємо, що мовленнєвий акт — це „інтенційно зумовлене, граматично й семантично організоване висловлення, інтегроване з комунікативною взаємодією адресанта й адресата в певній комунікативній ситуації" [Селіванова 2010: 425]. Така дефініція є всеохопною, оскільки в ній, з одного боку, підкреслено вербальний статус мовленнєвого акту, а з іншого — його кваліфіковано як багатошарове утворення в процесі комунікативної діяльності, яке поєднує „свій знаковий статус із намірами та діями мовця щодо адресата, реакцію якого акт передбачає" [Селіванова 2010: 426], з контекстом і ситуацією, у якій проходить процес комунікації.

Першу цілісну концепцію мовленнєвих актів, ґрунтовану на діяльнісній, телеологічній природі мови, запропонував Дж. Остін, кваліфікуючи мовлення як знаряддя здійснення цільової настанови мовця в діяльнісній ситуації мовленнєвого акту. На думку дослідника, єдність мовленнєвого акту забезпечують три операції, групи дій:

1) локуція — говоріння в єдності фонетичного, фатичного й ретичного компонентів; фонетична дія, пов'язана лише з вимовою звуків, фатична дія — уживання певних вокабул, чи слів, що належать до словника й співвідносні з граматикою, ретична дія — це використання словоформ із визначеним чи більш-менш заданим смислом і референцією;

2) іллокуція — комунікативний намір, мета адресанта, які надають певного спрямування й дієвості висловленню, наприклад інформування, наказ, залякування, попередження, прохання тощо;

3) перлокуція — наслідки досягнення результату мовленнєвого акту з огляду на вплив мовця на свідомість і поведінку адресата (виконання наказу, острах, подив тощо) [Остин 1986: 85–86].

Така потрійна дія, на думку В. З. Дем'янкова, розширює інтерпретаційну граматику мови — тоді й ураховують ту обставину, що розуміння речення виходить далеко за межі буквального значення, й самого висловлення, і поданих за його допомогою намірів [Демьянков 1995: 287–288]. Іллокуція — головний компонент мовленнєвого акту, співвідносний із наміром адресанта, що поєднує мету з вираженням пропозиційного змісту висловлення. Вона здійснюється разом із мовленням [Austin 1962: 122], адже, говорячи, комунікант усвідомлено реалізує дію з певною метою. Паремії як мовні знаки-висловлення містять у собі певну дію, спрямовану на що-небудь, а отже, наділені іллокуцією, адже, як справедливо зауважує Є. Бартмінський, прагматична настанова може бути встановлена в самому тексті прислів'я на ґрунті особливостей

його змісту й структури [Бартминьский 2005: 317]. Загалом іллокуція паремій зумовлена сукупністю „комунікативних стратегій, вироблених традиційним соціумом для розв'язання певних соціальних завдань" [Адоньева 2005: 54] і їй притаманні усвідомленість, цілеспрямованість (наявність іллокутивної мети), конвенційність (відповідність загальновизнаним правилам використання мовних знаків), пропозиційність (одночасна реалізація з пропозицією мовленнєвого акту), успішність здійснення. Уживаючи прислів'я в мовленні або в тексті, комунікант укладає в нього відповідний намір: інформування, наказ, прохання, заборону, докір, дозвіл тощо. Приміром, у конкретних комунікативних ситуаціях паремія як мовленнєвий акт, зумовлений інтенцією адресанта, реалізує іллокуцію:

1) інформування: *Не зазначайте інформацію про членів вашої сім'ї, особливо віку малих дітей. Малі діти — негативний сигнал для роботодавця. Він теж знає, що „**малі діти — мале горе. Малі діти — не дають спати, а великі — дихати**". Малі діти можуть відволікати від роботи* (І. Дахно);

2) відмови: *Крізь скло ілюмінаторів було видно невелике ліжко, два крісла, безліч апаратури. На моє запитання: що воно? — боцман відповів: — **Багато знатимеш — постарієш*** (Л. Тендюк);

3) застереження: *— Ні, куме, — кажу, — що правда, то правда: **горілка до добра не доведе**!* (Марко Вовчок);

4) утішання: *— **Сором очей не виїсть**. Посоромишся трохи — і звикнеш. Ти не думай! я тебе і прогодую, і зодягну. Бо ще маю оці руки* (Є. Гуцало);

5) докору: *— „**Не впізнавши броду, не лізь у воду**!", — довідавшись про непотрібний інцидент, дорікав полковник Дяченко і зразу ж завернув до штабу, бо сподівався, що там буде невдовзі нарада про дальші пляни* (С. Левченко);

6) заборони: *— Марусю! Не панькайся так з панною, не балакай так часто з Костем про неї; не ручися йому за неї — **не підливай масла в огонь**. Не вір їй — вона його не любить, — мовив я якось дружині о сьомій годині ранку* (Л. Яновська).

Перлокуція орієнтована на зовнішні наслідки мовленнєвого акту й пов'язана із впливом на адресата, досягненням прогнозованого результату. Як зауважує І. П. Сусов, співвідносячи перлокутивний ефект з іллокутивним актом, можна говорити про успішність або невдачу іллокутивного акту, про його позитивні чи негативні наслідки [Сусов 2009: с. 71]. На думку В.І. Карабана, перлокутивний ефект — це „хід у відповідь партнера за взаємодією" [Карабан 1989: 38]. Уживання паремії в конкретних комунікативних ситуаціях спрямоване на досягнення позитивного перлокутивного ефекту: виконання наказу, острах, подив, усвідомлення рекомендації чи заборони тощо. Так, прислів'я *Не питай, бо швидко старий станеш*; *Їж борщ з грибами — держи язик за зубами* мають чітко визначену іллокуцію — наказ не ставити зайвих запитань, не говорити зайвого, не видавати таємниць. Приміром, у поданому нижче

текстовому фрагменті правобічний контекст (*вона мовчала й ні за що більше не питала*) відображає досягнення позитивного перлокутивного ефекту:

— Навіщо ж ви оце так поприбирались? Чи куди йдете грати комедію до своїх товаришів, чи що? — спитала жінка.

*— **Не питай, бо швидко стара станеш**, — кажу я до жінки. — **Їж борщ з грибами — держи язик за зубами** та нікому про ці штуки не кажи й словечка. Чуєш? Жінка одразу стала смутна. Їй здалось, що ми задумали пошитися або в злодії, або в душогуби. Але вона мовчала й ні за що більше не питала* (І. Нечуй-Левицький).

Паремії як мовленнєві акти передовсім містять ключовий набір прагматичних настанов, орієнтованих на збереження і трансляцію етнічного морально-етичного кодексу та практично-господарських настанов, вироблених на ґрунті багатовікового досвіду народу та перевірених часом. Природа мовленнєвих актів закладена вже в самих прислів'ях, адже вони інтенційні за своєю суттю, оскільки наділені осмисленим наміром колективного адресанта, що зумовлює відповідні комунікативні стратегії та способи їхньої реалізації. Актуальність паремій як мовленнєвих актів пов'язана з їхнім використанням у процесі спілкування задля втілення відповідних інтенцій мовців. Уживаючись у комунікативному контексті, прислів'я постають як самостійні, незалежні й самодостатні мовленнєві акти, зорієнтовані на врегулювання поведінки людей. Вони мінімізують комунікативні зусилля мовців, полегшуючи процес передавання інформації, оскільки представлені й збережені в етносвідомості в готовому вигляді. Як відносно стабільні й відтворювані мовні знаки, вони мають високий ступінь актуальності й запитуваності в процесі комунікативної взаємодії. На це значною мірою впливає чинник прагматичної маркованості прислів'їв: їхня природна здатність до реалізації відповідних мовленнєвих актів. Паремії відображають усе емоційне й інтенційне багатство розмовної мови — вони радять, попереджають, стверджують, констатують, запитують, іронізують. Як зауважує А. Дандис, „більшість функційних визначень прислів'я вказують на його властивість узагальнювати ситуацію чи рекомендувати відповідні дії" [Дандис 1978: 15]. Справді, паремії прагматично наділені різними інтенціями, вони спрямовані на створення прогнозованого стану речей, на упередження небажаних ситуацій, на ліквідацію чи нейтралізацію передбачуваних негативних наслідків або на їхнє запобігання. Прагматика прислів'їв, на думку Т. В. Радзієвської, залежить від „їхнього пропозиційного змісту, а точніше — від характеру відношення мовця-суб'єкта до пропозиційної семантики" [Радзиевская 1988: 90].

На сьогодні в лінгвопрагматиці відсутня єдина загальноприйнята типологія мовленнєвих актів. Із огляду на думку Л. Вітгенштейна це можна пояснити тим, що фактична кількість прагматичних функцій висловлень тотожна кількості всіх можливих конкретних ситуацій уживання мови, які

в будь-якому разі чимось відрізняються одна від одної [Витгенштейн 1994: 90]. Українські паремії відображають усе прагматичне багатство розмовної мови, але закладені в них іллокуції функційно пов'язані з узагальненнями, рекомендаціями, оцінками. Тому як робочу в дослідженні використано типологію мовленнєвих актів Дж. Сьорля, ґрунтовану на трьох класифікаційних критеріях: іллокутивній меті, відношенню до світу дійсності, психологічному стані мовця. Це дає підстави дослідникові виокремити п'ять різновидів мовленнєвих актів: асертиви (репрезентативи), директиви, комісиви, експресиви, декларативи [Searle 1998: 31–36]. Серед українських прислів'їв фіксуємо такі мовленнєві акти: 1) паремії-репрезентативи; 2) паремії-директиви; 3) паремії-експресиви.

Паремії-репрезентативи — це мовленнєві акти, що містять інформацію про дійсний стан справ у довкіллі. Їхня іллокуція пов'язана, з одного боку, з повідомленням, констатуванням, інформуванням, а з іншого — з намаганням надати адресатові вироблені етносом і перевірені часом рекомендації, яких потрібно дотримуватися для успішного досягнення результату. Прислів'я-репрезентативи — це результат відображення зафіксованого в мові знання, віддзеркалення культури, їхня мета — констатувати стан справ у довкіллі. Такі висловлення мають форму розповідних речень і стверджують, повідомляють, описують, установлюють, доводять достовірність і правильність повідомлювальної інформації. Їхня іллокуція насамперед пов'язана з людиною, пор.: *Не ті батьки, що на світ привели, а ті, що в люди вивели*; *На віку як на довгій ниві; Старі крутяться, а молоді учаться; Вола в'яжуть воловодом, а чоловіка — словом; Тільки батько й мати знають, як їх діти виростають*, її фізичними і моральними характеристиками: *Сліпий не баче, а кривий не скаче; Глухого та німого справи не допитаєшся; Мій дідо був Василь, а баба Настя, прото у мене доброго ніт щастя; У кого много грошей, той і злий; Не злий чоловік від калача, але від меча*, її буттям та поведінкою: *Хвора людина сама себе не любить; Дурень розумного не любить, а п'яний — тверезого; У п'яного кулаки дрова рубають, а як прокинеться, то й сокири не візьме; На словах милості просить, а за халявою ніж носить*, системою життєустрою: *Бідному від роботи мозолі печуть, багачеві у калитку гроші течуть; Бідний багатому косить, а сам їсти просить; Чоловік проп'є вола, то це його слава, а жінці й помело не вільно*. Найбільш поширеними є прислів'я-репрезентативи, що відображають аграрний досвід українців, народну трудову практику і реалізують прагматику, зорієнтовану на царину господарювання: *Земля потребує доброї погоди, доброго насіння, доброго робітника; На чорній землі білий хліб родить; Земля дає все і забирає все; Хто про землю дбає, вона тому повертає; Хто полю годить, тому жито родить.*

Пареміям властива дидактичність, що, власне, і визначає зорієнтованість їхньої спонукальної інтенції. Паремії-директиви — це мовленнєві акти, що

містять іллокуцію, спрямовану на спонукання до виконання відповідної дії. Вони виявляють інтенцію м'якого заохочення й зорієнтовані на модифікацію, коригування, активізацію, вплив на адресата з метою переконання його в потребі пропонованої рекомендації. Серед них розмежовуємо: 1) паремії-поради: *Слухай тисячу разів, а говори один раз; Не бійся людину похвалити, а бійся скривдити задарма*; 2) паремії-застереження: *Богу молись, а сам стережись; Стережися вовка в овечій шкурі; Коли шукаєш ради, стережися звади; Хитрого чоловіка, як потайного собаки, стережися;* 3) паремії-заборони: *Не роби з губи халяву; Не сунь свого носа до чужого проса; Не будуй хати з піску; Не носи сміття під чужу хату*.

У пареміях-порадах каузовано бажану, корисну для адресата дію, опосередковану намаганням вплинути на його діяльнісну поведінку та змінити або зберегти наявний стан речей: *Землі кланяйся низенько, до хліба будеш близенько; Треба красно ходити, будуть хлопці любити.* Адресант поради переважно представлений імпліцитно, його образ почасти можна реконструювати з огляду на зміст прислів'я: *Бери собі, синку, про мене хоч свинку: тобі буде жінка, а мені невістка*.

Паремії-застереження містять іллокуцію адресанта, спрямовану на попередження небезпечної чи несприятливої для адресата ситуації. У таких мовленнєвих актах комунікативний намір мовця орієнтований на слухача з метою спонукати його діяти певним чином: *Стережися все хитрих ворогів, що під тобою хочуть проорати рів; Стережися чоловіка, що не говорить, і собаки, що не гавкає.*

Основне прагматичне навантаження паремій-заборон пов'язане, з одного боку, із запобіганням діям адресата, які можуть мати негативні наслідки, а з іншого — з інформуванням адресата про можливу небезпеку, шкоду: *Не нарікай, щоб не було ще гірше; Не зазіхай на чужий кожух, щоб і свого не позбутись; Не лізь у чуже, щоб не втратив своє; Не несися високо, бо низько сядеш; Не віддавайся за вдівця, бо посивієш як вівця; Не плюй у криницю, бо з неї ще будеш пити водицю*.

Паремії-експресиви — це мовленнєві акти, які містять іллокуцію ціннісної орієнтації мовця щодо інтеріоризованої події, що забезпечує зміну і коригування системи оцінок у свідомості колективного адресата. В українських прислів'ях представлено раціональну, сенсорну, етично-емотивну, естетичну й архетипну оцінки. Локутивний компонент раціональної оцінки здебільшого вербалізовано за допомогою лексем *краще, кращий, ліпше, ліпший, добре, добрий, погане, поганий, розумний* і доповнено порівнянням 'краще одне, ніж інше'. Такі мовленнєві акти відображають позитивну цінність праці, розуму, правди, дружби в проєкції на побутово-ужитковий уклад етносу: *Краще маленьке діло, ніж великі ліногці; Краще з розумним згубити, ніж з дурнем знайти; Краще пізно, ніж ніколи; Ліпше мати сто приятелів, ніж одного ворога*.

Сенсорний тип оцінок у прислів'ях-експресивах пов'язаний із реакцією органів чуття (зору, нюху, дотику, смаку, слуху) на різні об'єкти довкілля. Локуція таких паремій позначена потужною метафоричною переінтерпретацією чуття як оцінки: *Сорочка біла, а душа чорна*; *Чия душа часнику не їла, не буде смердіти; Теплі слова зогрівають душу людині*; *Гіркий світ, як полин, гірко мені жити в нім; Життя біжить, як музика дзвенить*. Значна частина паремій-експресивів пов'язана з оцінним сприйняттям кольору, адже, як зауважує Л. М. Марчук, „кольороназва антропоцентрична та аксіологічна за своєю природою, оскільки це завжди оцінка об'єкта з огляду на колір, що надзвичайно багатий відтінками" [Марчук 2017: 124]. Так, назви кольорів *білий і чорний* у структурі прислів'їв слугують для вираження оцінки психоемоційних особливостей людини: *Якби сам був білий, то б не чорнив другого; Руки білі, а сумління чорне; Чорну душу і милом не відмиєш; В неї аж у роті чорно; Ясні очі, та чорні думки*.

Етично-емотивна оцінка в пареміях-експресивах ґрунтована на уявленнях про морально-етичні норми та на вияві емоцій і почуттів народу і тим самим становить стрижень духовного кодексу українського етносу: *Хто добре працює, тому і щастить; За морем, може, й тепліше, зате вдома веселіше; Горе тому, в кого нема порядку в дому*. Естетична оцінка в прислів'ях виражає безпосереднє сприйняття краси та потворності. Позитивна естетична оцінка насамперед стосується вроди, молодості, здоров'я, сили як складників українського ідеалу краси: *Гарна дівчина, як у лузі калина; Коса — дівоча краса; з гарної дівки — гарна і молодиця, гарно завертиться — любо подивиться.* Естетична оцінка потворного пов'язана здебільшого з некрасивою зовнішністю: *Поганий як собака на морозі; Славний як свиня в коралях; Пика така, хоч онучі суши*. Внутрішній духовний світ у прислів'ях з естетичного боку тісно взаємодіє з етичною й утилітарною аксіологічністю: *Гарне личко, а чортівська душа; Хоч негарна, аби добра*; *Не в тім хороша, що чорноброва, а втім, що діло робить; Краси на тарілці не краяти: аби з неї господиня була*.

Підґрунтям архетипної оцінки в пареміях є опозиція "свій — чужий", що засвідчує високу продуктивність позитивної аксіологічної маркованості „свого": *Найсмачніший хліб од своєго мозоля; Своє ліпше чорта: хоч повалить, та не завадить; Хоч не красне, але власне; Ліпше свій хліб недопечений, ніж чужий перепечений.* Українцям властиве відсторонення від зовнішнього світу, внутрішнє духовне самозаглиблення, що вирізняє з одноманітності, індивідуалізує, піднімає над іншими [Янковська 2017: 271]. Ці риси етноментальності виразно представлені в пареміях-експресивах, напр.: *Своя сім'я не важка; Найкраще своєю п'яддю мірити; Кожній матері своя дитина найкраща; Ліпше мати мало, а свого, як багато, а чужого; Краще своє мати, як на чуже позирати*.

Межі між мовленнєвими актами в паремійному фонді української мови досить хисткі: у багатьох випадках фіксуємо прагматичний синкретизм, тому

актуальним є врахування розмежування мовленнєвих актів на прямі та непрямі (Дж. Сьорль). У непрямих мовленнєвих актах спостерігаємо взаємодію іллокутивного наміру, вираженого за допомогою мовних засобів у структурі висловлення, з іллокутивною силою, що виникає або внаслідок актуалізації глибинного змісту висловлення, або як результат впливу контексту. Найбільш виразно статус паремії як непрямого мовленнєвого акту засвідчує її контекстуальне вживання, зокрема і поєднання з перформативами. Так, у текстовому фрагменті *Семенюк не шукав Параски. Так само, як оце й Параска, гнівалась і плакала після першої ночі висока Галя. А нині сердиться на Семенюка, коли він довго не кличе її до себе в хату.* „***Перемелеться — мука буде***”*, — втішив себе відомим прислів'ям. Був переконаний, що Параска Савчук стане Параскою Семенюк* (Ф. Кравченко) перформатив *втішати* засвідчує перехід паремії-репрезентатива *Перемелеться — мука буде* з глибинним змістом ‘все з часом минає’ до класу експресивів (самовтішань).

Отже, паремія — цілісний, завершений мовний знак, відтворюваний мовцем у готовому вигляді, що дає підстави кваліфікувати її як мовленнєвий акт, тобто цілеспрямовану мовленнєву дію. Прислів'я, з одного боку, є інтенційною одиницею, оскільки наділене відповідним наміром, а з іншого — конвенційною, оскільки побудоване за правилами мовленнєвої поведінки етносу. Найбільш частотними серед паремій як мовленнєвих актів є репрезентативи, тому що вони імплементують певні ситуації, репрезентують готову картину довкілля, у якій українець має жити, допомагають йому орієнтуватися в різних життєвих обставинах. Паремії-директиви, що реалізують іллокуцію м'якого спонукання, утілюючи прагнення етносу модифікувати, відкоригувати, активізувати, змінити, уплинути на адресата, переконуючи його у важливості, потребі, корисності пропонованої рекомендації. Колективний адресант, живучи в мережі оцінок, фіксує їх у пареміях-експресивах, прищеплюючи ціннісні орієнтації своєму гіпотетичному адресатові — етносу. Такі мовленнєві акти покликані виразити внутрішній стан мовця, його чуттєво-емоційну та мисленнєву оцінки тих чи тих фактів, явищ, процесів дійсності.

Список використаної літератури

Адоньева С.Б., *Прагматика фольклора*, Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2004.

Арутюнова Н. Д., *Синтаксис*, [в:] „Общее языкознание. Внутренняя структура языка”, Москва: Наука, 1972, с. 259–386.

Бартминьский Е., *Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике*, Москва: Индрик, 2005.

Бацевич Ф. С., *Нариси з комунікативної лінгвістики*, Львів: Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2003.

Витгенштейн Л., *Философские работы. Часть 1*, Москва: Гнозис, 1994.

Дандис А., *О структуре пословицы*, [в:] „Паремиологический сборник: Пословица. Загадка (Структура, смысл, текст)", Москва: Наука, 1978, с. 13–34.

Демьянков В.З., *Доминирующие лингвистические теории в конце XX века*, [в:] „Язык и наука конца 20 века", Москва: Институт языкознания РАН, 1995.

Загнітко А. П., *Теорія сучасного синтаксису*, Донецьк: ДонНУ, 2007.

Карабан В. И., *Сложные речевые единицы (прагматика английских асиндетических полипредикативных образований)*, Киев: Высшая школа, 1989.

Кожина М.Н., *Речеведческий аспект теории языка*, [в:] „Stylistyka XII", Opole, 1998, т. 7, с. 5–32.

Марчук Л., *Ментальні особливості кольороназв у сучасних українських постмодерністських художніх текстах*, [в:] „Studia Ukrainica Posnaniensia", Poznań: Universytet im. Adama Mickiewicza w Ponaniu, 2017, zeszyt V, s. 123–127.

Остин Дж. Л., *Слово как действие*, [в:] „Новое в зарубежной лингвистике", Москва: Прогресс, 1986, вып. 17, с. 22–129.

Полюжин М.М., *Напрями та одиниці прагматичного аналізу мовленнєвої комунікації*, [в:] „Проблеми романо-германської філології", Ужгород: Патент, 2003, с. 6–20.

Радзиевская Т. В., *Прагматический аспект афористических текстов*, [в:] „Известия АН СССР. Серия литературы и языка", 1988, т. 47, № 1, с. 89–98.

Селіванова О. О., *Лінгвістична енциклопедія*, Полтава: Довкілля-К., 2010.

Селіванова О. О., *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми,* Черкаси, 2017.

Серль Дж., *Что такое речевой акт*, [в:] „Зарубежная лингвистика", Москва: Прогресс, 1999, ч. 2, с. 217–265.

Стронсон П. Ф., *Намерение и конвенция в речевых актах*, [в:] „Новое в зарубежной лингвистике", Москва: Прогресс, 1986, вып. 17, с. 131–150.

Сусов И.П., *Коммуникативно-прагматическая лингвистика и её единицы*, [в:] „Прагматика и семантика синтаксических единиц", Калинин, 1984, с. 3–12.

Сусов И.П., *Лингвистическая прагматика*, Винница: Нова кныга, 2009.

Формановская Н.И., *Коммуникативно-прагматические аспекты единиц общения*, Москва: Ин-т рус. яз. им. А. С. Пушкина; ИКАР, 1998.

Янковська Ж., *Парадигма фольклорно-літературної архетипності*, [в:] „Studia Ukrainica Posnaniensia", Poznań: Universytet im. Adama Mickiewicza w Ponaniu, 2017, zeszyt V, s. 133–141.

Austin J.L., *How to Do Things with Words*, Oxford: Oxford University Press, 1962.

Searle J.R., *Ausdruck und Bedeutung. Untersuchungen zur Sprechakttheorie*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1998.

Spysok vykorystanoi literatury [References]

Adonyeva S. B., *Pragmatika folklore [The Pragmatics of Folklore]*, Sankt-Peterburg: Izd-vo S.-Peterb. un-ta, 2004.

Arutyunova N. D., *Sintaksis [Syntax]*, [v:] „Obshcheye yazykoznaniye. Vnutrennyaya struktura yazyka". Moskva: Nauka. 1972. s. 259–386.

Bartminskiy E., *Yazykovoy obraz mira: ocherki po etnolingvistike [The Language Image of the World: Essays on Ethnolinguistics]*, Moskva: Indrik. 2005.

Batsevych E. S., *Narysy z komunikatyvnoi linhvistyky [Essays on Communicative Linguistics]*, Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu im. I. Franka, 2003.

Vitgenshtejn L.*, Filosofskie raboty. Chast 1 [Philosophical Work. Part 1]*, Moskva: Gnozis, 1994.

Dandis A., *O strukture poslovicy [About the Structure of the Proverb]*, [v:] „Paremiologicheskij sbornik: Poslovica. Zagadka (Struktura, smysl, tekst)", Moskva: Nauka, 1978, s. 13–34.

Demyankov V. Z., *Dominiruyushchie lingvisticheskie teorii v konce XX veka [Dominant Linguistic Theories at the end of the 20th Century]*, [v:] „Yazyk i nauka konca 20 veka", Moskva: Institut yazykoznaniya RAN, 1995.

Zahnitko A. P., *Teoriia suchasnoho syntaksysu [Theory of Modern Syntax]*, Donetsk: DonNU, 2007.

Karaban V. I., *Slozhnye rechevye edinicy (pragmatika anglijskih asindeticheskih polipredikativnyh obrazovaniy) [Complex Speech Units (Pragmatics of English Asyndetic Polypredicative Formations)]*, Kiev: Vysshaya shkola, 1989.

Kozhina M. N., *Rechevedcheskij aspekt teorii yazyka [The Speech Aspect of Language Theory]*, [v:] „Stylistyka XII", Opole, 1998, t. 7, s. 5–32.

Marchuk L., *Mentalni osoblyvosti koloronazv u suchasnykh ukrainskykh postmodernistskykh khudozhnikh tekstakh [Mental Features of Color Names in Modern Ukrainian Postmodernist Artistic Texts]*, [v:] „Studia Ukrainica Posnaniensia", Poznań: Universytet im. Adama Mickiewicza w Ponaniu, 2017, zeszyt V, s. 123–127.

Ostin Dzh. L., *Slovo kak dejstvie [Word as Action]*, [v:] „Novoe v zarubezhnoj lingvistike", Moskva: Progress, 1986, vyp. 17, s. 22–129.

Poliuzhyn L. M., *Napriamy ta odynytsi prahmatychnoho analizu movlennievoi komunikatsii [Directions and Units of Pragmatic Analysis of Speech Communication]*, [v:] „Problemy romano-hermanskoi filolohii", Uzhhorod: Patent, 2003, s. 6–20.

Radziyevskaya T. V., *Pragmaticheskiy aspekt aforisticheskikh tekstov [Pragmatic Aspect of Aphoristic Texts],* [v:] „Izvestiya AN SSSR. Seriya literatury i yazyka", 1988, t. 47, № 1, s. 89–98.

Selivanova O. O., *Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic Encyclopedia]*, Poltava: Dovkillia-K., 2010.

Selivanova O. O., *Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern Linguistics: Directions and Problems]*, Cherkasy, 2017.

Serl Dzh., *Chto takoe rechevoj akt [What is a Speech Act]*, [v:] „Zarubezhnaya lingvistika", Moskva: Progress, 1999, ch. 2, s. 217–265.

Stronson O. F., *Namerenie i konvenciya v rechevyh aktah [Intention and Convention in Speech Acts]*, [v:] „Novoe v zarubezhnoj lingvistike", Moskva: Progress, 1986, vyp. 17, s. 131–150.

Susov I. P., *Kommunikativno-pragmaticheskaya lingvistika i eyo edinicy [Communicative and Pragmatic Linguistics and Its Units]*, [v:] „Pragmatika i semantika sintaksicheskih edinic", Kalinin, 1984. s. 3–12.

Susov I. P., *Lingvisticheskaya pragmatika [Linguistic Pragmatics]*, Vinnica: Nova kniga, 2009.

N. I. Formanovskaya, *Kommunikativno-pragmaticheskie aspekty edinic obshcheniya [Communicative-Pragmatic Aspects of Communication Units]*, Moskva: In-t rus. yaz. im. A. S. Pushkina; IKAR, 1998.

Yankovska Zh., *Paradyhma folklorno-literaturnoi arkhetypnosti [Paradigm of Folklore and Literary Archetype]*, [v:] „Studia Ukrainica Posnaniensia", Poznań: Universytet im. Adama Mickiewicza w Ponaniu, 2017, zeszyt V, s. 133–141.

Austin J.L., *How to Do Things with Words*, Oxford: Oxford University Press, 1962.

Searle J.R., *Ausdruck und Bedeutung. Untersuchungen zur Sprechakttheorie*, Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1998.